

Ось та Ась

Степан Васильченко

(дума-казка)

Жив на світі козак щирий, на ймення Ось, усякого він у свою господу приймав, усякому віри, як мала дитина, діймав, боязні Божої пильно пам'ятав.

Усякому козак Ось віри доймає, а того, що вже видимо лихо в хату до його суне, не бачить і не знає.

Шусть — якось у хату до козака Ося москаль:

— Кто здесь хозяин?

— Ось.

— Пришел к тебе на постой, я, москаль Ась, и принес тебе такой приказ: быть тебе у меня в послушании и во всем мне верить!

— А чого ж воно так, щоб мені у своїй хаті меншувати, а тобі, прибуді, старшувати?

— Потому, милый, что ты хохол Ось, а я москаль Ась — ну и вышел такой приказ. Понял? Я тебя, хохла, учитъ уму-разуму должен!

— Чи буде цеє по святій правді?

— Все будет по чистой правде — верь моей службе царской и совести московский!

І каже козак Ось:

— Не мале це діло у послугу себе тобі оддавати, годилося би нам, москалю, щоб ненароком слова не зламати, присягу приймати.

— Это дело не тяжелое, могу!

І козак Ось із москалем Асем святу ікону здіймали, на стіл покладали, цілували, один одного не кривдити, не гнівити, як рідні брати, жити клялись, присягались...

Живе москаль Ась; як сир у маслі, в Осіному добрі купається; хата в козака гарна, біла, хата біла, а жінка молодая мила. І думає москаль Ась:

— Хорошо в этой хате хозяином быть, припиваючи жить да поживать. Надо бы это дело обмозговать!..

Тоді москаль святу присягу пам'ятає, козака Ося із-за столу до порогу обідати посилає, за попихача, за наймита має та про те, як би зовсім здихатись, щоб перед очима не стовбичив, думає-гадає.

І каже козаку Осю москаль Ась:

— Вышел вот какой указ: ходишь тебе по свету сто и семь лет — босому по дороге, голому на морозе, на божий свет глазами не смотреть, с добрыми людьми речами не разговаривать, а уму-разуму научиться! Вот какая тебе, милый, задача заковыристая!

— Як же я у світі маю розуму набираться, коли світ мені буде зав'язано, ще й говорити до людей заказано?

— О, с этим мне разбираться нет времени. У нас по-московски все делается быстро: раз-раз и вышел такой приказ! Потому — присяга дело святое.

Тоді козак Ось святу присягу пам'ятає і босий зі своєї хати в дорогу вирушає. І пішов козак Ось босий і голий...

Босий по дорозі, голий по морозі...

Очі йому хусточкою кранною зав'язані, по дорозі спотикається.

Говорить йому до людей заказано — дороги не питається.

Сто і сім років по світу блукає — з прямої стежки збивається.

Світ йому заморочився, до своєї хати дороги не знає, серед битого шляху спиняється; об каміння ноги побив, руки об терни поколов, своє лице сонцем попалив, пилом запилив, — дрібними слізьми умивається.

Зустріли його люди — дивуються.

Один каже: сліпий!

Другий каже: дурний!

Третій каже: долі йому немає!...

І стали козака Ося люди питати:

— Чи ти сліпий, чи ти дурний, а чи тобі долі немає?

А козак Ось присягу пам'ятає, словами до них промовляє, а із-за пазухи од серця, од серця-реберця калинову дудку виймає, у дудочку грає як тими ж словами до людей вимовляє.

Слухали люди, дослухались...

Догадалися: і не сліпий, і не дурний він, і доля щасна десь за морем дбає про нього. Світ зав'язано і говорити заказано...

Будемо йому, нетязі, світ розв'язувати, до його хати стежку йому показувати!

І очі добрі люди Осеві розв'язали, і стежку йому до його хати показували.

Бачить москаль Ась — не так, як він гадав, вчинилося, почав знову мудрувати.

І козака Ося у хату він уклінно закликає, садовить за стіл, ласощами його шанує, медом-вином, горілкою частує, рідним братиком узиває.

І почав москаль Ась гіркими сльозами плакати, і став жалувати козака Ося лукавими московськими словами:

— Братец мой родненький, братец мой кровненький! — какой же ты хилый, какой же ты страдный! Вижу я, не жилец ты на белом свете! Не сегодня-завтра помирать будешь!

Козакові Осю хміль голову розбирає, за рученьку він бере москаля Ася, стиха весело його розважає:

— Не журися тим, брате мій Асю, серця свого не в'яли, голови не суши: аби між нами, братіку, правда була, а сили у мене ще за чорного вола! А москаль і слухати не хоче, плаче-побивається:

— Помрешь, родной! Помрешь, страдный! От тебя уж, братец, сырой могилой пахнет!

Та чарку йому за чаркою!

І упився Ось к лихому дядькові, тяжко упився, не на час, не на годину, а на довгі роки спати повалився.

Того часу москаль Ась не гає, про те, що козак Ось помирає, скрізь людей сповіщає.
І на подзвіння за його душу до усіх церков одіслав.
І теслярів, щоб домовину будували, понаймав...

Руки на грудях хрестом Осеві склав, свічку сукав...

А як пробудився козак Ось, то вже у руках у його свічка горить. Козак Ось і очам не вірить — озирається.

Побачив москаль, що він дивиться, та до нього:

— Вот это уж мне не нравится, когда умрет человек, а потом еще и глаза таращит!

Аж кинувся козак Ось на лавці, злякався:

— Це мені добра робота! То вже виходить, що я мертвий?

Одповідає йому сердито москаль Ась:

— Разве ты сам не видишь, глупый хохол? Свечка горит в руках? — горит. Гроб на тебя мастера делают? — делают. В колокола по твоей душе хохлацкой звонят? — звонят. Значит — помер. А помер, то и разговаривать нече, и лежи спокойно, чин чином, как мертвому полагается, пока тебя в землю закопают!

Мороз поза шкурою у козака Ося подирає.

— Чого ж я мертвий, коли я все бачу і все знаю? Щось тут не гаразд ти робиш, москалю! Треба хоч людей розпитати.

Москаль Ась б'ється об поли руками.

— Ах ты, Боже мой, какой это хохлы народ, тебе и после смерти скандал затевает!.. Да знаешь ли ты, голова, что тебе люди за то, что ты святого дела мертвецкого не разумеешь, осиноый кол в голову забьют. Эй, братец, не срамись хотя на последней дороге! Тебя обманывать не стану, — верно говорю, помер!

— Ой, ой, москалю, віри тобі вже я не дійму, зараз уставати буду!

А москаль йому нишком на ухо і каже:

— А святую присягу помнишь?

Тоді козак Ось святую присягу, що москаля слухать мусить, пригадав, гірко плакав, ридав, волосся, на собі рвав, про те, чи присягу святую ламати, а чи живим помирати, думав-гадав...

А у сінях теслярі домовини тешуть...

Домовину тешуть, а у дзвони по всіх церквах по його душі калатають.

А під вікнами його малі діти у козлика грають, на одній нозі стрибають, до дзвонів приспівують, по-московськи промовляють:

— Хохла черти забрали! Хохла черти забрали!

Тоді козак Ось важенько зітхає, затихає і так сам собі гадає: коли тепер буду я вставати, буду своїх дітей малих колихати-лякати, будуть діти мені за марюку мене приймати, з рідної хати тікати.

А москаль тим часом швиденько знову складає йому руки, склепляє очі, хрестить його та промовляє:

— Бог с тобой, Бог с тобой! Успокойся, лежи смирно до страшного суда Божия, до последней трубы ангельской!

І далі думає козак Ось, гадає: та хіба б же москаль зовсім не мав совісті, щоб живого мене в домовину ховав? Як так — буду помирати, буду у світі горя зазнавати?

Тоді козак Ось важко зітхає, очі склепляє, руки зчіпляє, не дихне, бровою не ворухне, лежить мрець мерцем.

Збиралися до хати люди, щоб козака Ося ховати. А москаль Ась до Ося припадає, тужить, по-московськи причитує:

— Какой же ты, братец, умный был!.. И каким веселым слыл!... И какой всякия песни играть был мастер!..

А люди стиха говорять: так, так, правду москаль каже.

Слухає козак Ось і жаль його великий доймає.

Коли чує козак Ось: на дворі гримить і ліс ламає, хату хитає, козакова щасна доля із-за моря прилітає. Улетіла Осіна доля до хати, стала плакати— ридати, Осеві великого жалю завдавати: та хіба ж доля того із-за моря до тебе, козаче, поспішала, щоб на лавці тебе заставляла? Та чи для того ж тобі щастя кувала, щоб у домовину раз із тобою його поховала?

Крепився, крепився — не витримав, та як не заридає на всю хату:

— А де ж ти до того часу барилася, зрадливая доле, що зовсім про мене не дбала?

Зачувши, забачивши цеє, люди — люди хвилювали, дивом дивували, один до одного промовляли: скільки живемо у світі, а того ще не бачили, не знали, щоб людину живцем у землю ховали.

Встає тоді з лавки козак Ось помалу, до москаля промовляє:

— Чи не я ж бо тобі, брате Асю, казав, що я іще живий? Чи не я ж гірко плакав, тебе як брата рідненького благав, щоб ти мене живого в землю не ховав? Де ж твоя совість, москалю?

Москаль зирк по хаті туди, зирк сюди, бачить — стоїть коло порога собака, хвостом махає. Він до нього:

— Серко! Займи мне малость своих глаз!

У сірка очей позичає, козакові Осю так відповідає:

— Видишь, совесть у меня была дома, я это хорошо знаю, да верно положил я ее в ранец, а ранец захватил франец — через него, шут яго дери, и сыр-бор загорелся, а кабы не он, мы с тобою жили по-братски!

Тоді козак Ось головою хитає, святу присягу рве, ламає, москаля Ася грізними словами кляне-промовляє:

— Та бодай же ти щастя у світі не мав, як ти мене живого у домовину ховав! Та бодай ти без долі у світі довіку блудив, як ти дітей малих, недорослих батька-матері не шанувати навчав. Бодай тая земля хліба не родила, що такого катюгу, брехуна всесвітнього на світ пустила!..

А москаль висякався, та й каже:

— Ничего — у меня и на вербе хлеб уродит..

Як тее малі діти зачували, всі гуртом до нього підбігали.

— Биймо, тату, москаля з хати!

Всі гуртом гукали.

Тоді як не вхоплять — одне за рогач, друге — за лопату:

— Геть, москалю, з нашої хати!